پەیوەندیی کورد – ئەمریکا ..
لەنێوان ویست و حەقیقەتدا

دیمانەی *کوردستانی نوێ*
لەگەڵ بورهان ا. یاسین
لە 2007/12/26 ئەنجامدراوە

لە رۆژانی 1/6 و 1/8 و 1/14 لە رۆژنامەی *کوردستانی نوێ*، هەموو ژمارەکان، لاپەڕە 10 بلاوبۆتەوە.

ک.ن: زۆرجار باس لە هاوپەیمانێتیی یان دۆستایەتیی نێوان هەرێمی کوردستانی عێراق و ئەمریکادا دەکرێت، هەم بەرپرسانی کورد و هەم ناو بەناو ئەمریکییەکانیش ئاماژە بەوە دەکەن کە دۆستی کوردن و پشتیوانی دۆزە رەواکەیان دەکەن، ئایا حەقیقەتی ئەم دۆستایەتی و هاوپەیمانێتییە – ئەگەر هەیە – چییە؟ چۆن و بەچ پێوەر و لەسەر بنەمای چ بەرژەوەندییەکی دیاریکراو کوردی عێراق دۆستی ئەمریکایە یان ئەمریکا دۆستی کوردە، ئەم دۆستایەتییە لەچ دەقێکی نوسراو، یان رێککەوتنامەیەک، یان پەیماننامەیەکی دوو قۆڵیدا، دیاریکراوە؟

ب. یاسین: راستتر وایە بڵێین کە لە چەند ساڵی دواییدا پەیوەندیەکی قاڵبنەگرتوو لە شێوەی بەڵگەنامەیەکی رەسمیدا لە نێوان کورد لە عێراق لە لایەک وە ئەمریکا لە لایەکی ترەوە هەبووە. هەر بەم مانایەش بەکاربردنی چمکی هاوپەیمانی بۆ حاڵەتی پەیوەندیەکانی کورد و ئەمریکا ئەوەندە گونجاو نیە. لە راستیدا جگە لەوەی کە وشەی هاوپەیمانی بۆ حاڵەتی ئەو پەیوەندیانە لە نامەکەی وەزیری دەرەوەی پێشووی ئەمریکا کۆلن پاوڵ، ناردراو بە بەرواری 2002/10/4 بۆ پەرلەمانی کوردستان، وە دووبارەکردنەوەی ئەو وشەیە لە لایەن هەندێ بەرپرسی ئەمریکا لە پلەی بەرپرسی هەندێ نزمتر، تا ئێستا هیچ ئاماژەیەکی رەسمی یا بەڵگەنامەیەکی دووقۆڵی مۆرکراو لە لایەن دوو لایەنی رەسمی کوردی و ئەمریکی لە ئارادا نەبووە.

بە شێوەیەکی گشتی دەتوانین بڵێین کە لایەنی کوردی زیاتر پێی لەسەر ئەو پەیوەندیانە داگرتووەو بە هاوپەیمانی ناویبردوون وە زۆر جاریش ئامادە بووە

لە ئاستی پرۆسەی سیاسی لە عیراقدا کەمتر پێ لەسەر داواکاریەکانی خۆی دابگرێ و بگرە دەستبەرداری هەندی شتیش بێت "لە پێناو پاراستنی پەیوەندیەکانی" لەگەڵ ئەمریکیەکاندا.

لەم پەیوەستەدا باشترە وایا لە بڕی هاوپەیمانی ستراتیژی باس لە یەکانگیربوونی هەندی لە بەرژەوەندیەکانی کورد و ئەمریکا بکەین، بە تایبەتی لە هاوکاریکردنی کورد لە شەڕی ئەمریکا و هاوپەیمانانی دژی رژێمی سەددام. دواتریش کاتێ ئەمریکیەکان ئەرکی سەرلەنوی دامەزراندنەوەی دەوڵەتی عیراقیان خستە سەر شانی خۆیان، هاوکاری لایەنی کوردی رەهەندێکی سیاسی گرنگی وەرگرت. هەروەها هاوکاریکردنی کورد لە شەڕ دژی تیرۆر لە عیراق گرنگیەکی زێتری دا بە رۆڵی کورد. لەم پەیوەستەدا وە بەتایبەتی لە بابەتی شەڕ دژی رژێمی سەددام هاوکارینەکردنی تورکیا بە ئەمریکیەکان دەرفەتێکی زێترو بگرە زێڕینی بە کورد بەخشی بۆ نواندنی ئەو رۆڵەی کە دەکرا تورکیا تا رادەیەکی زۆر ببینێ و ئەو کاتەش کورد بکەوێتە پۆزیسیۆنێکی (مەوقفێک)ی تەواو لاوازەوە.

جا لێرەدا پرسیارێکی یەکجار گرنگ ئەوەیە ئایا تا کەی وە تا چەند ئەو یەکانگیربوونی بەرژەوەندیانە لە نێوان کورد و ئەمریکیەکان بەردەوام دەبێ؛ وە ئایا یەکانگیربوونی بەرژەوەندیەکانی لایەنی عەرەبی (سوننە و شیعە) یا هەرنەبێ لایەنێکیان (بە توندی) لە گەڵ هی ئەمریکا چەند دەتوانێ بکەوێتە دژایەتی لەگەڵ پەیوەندیەکانی کورد و ئەمریکا، یا چەند دەتوانێ یەکانگیربوونی بەرژەوەندیەکانی کورد و ئەمریکا بخاتە مەترسی جدیەوە.

دواجار، لەم پەیوەندیانەدا، بە ئەنجامگەیاندنی پرۆژەی دامەزراندنەوەی دەوڵەتی عیراق دەرهاوێشتەی کۆمەڵێک لە هاوسەنگی* زۆر ئاڵۆز دەبێ، بە تایبەتی لە ئاستی ناوخۆی عیراق و ئاستی ئیقلیمیدا، کە ئەم دوو ئاستەش بە کۆمەڵی هۆکار یا توخمەوە بە چڕی تێکەل بە یەکتر دەبن (سوننەی عیراق و وڵاتانی عەرەبی، بە تایبەت سعودییە؛ شیعەو رۆڵی ئێران؛ وە کورد و رەهەندەکانی کێشەی کورد لە دەرەوەی عیراق بە تایبەتی لە تورکیا). لەمەش گرنگتر ئەوەیە ئایا هاوکات لەگەڵ پێشوەچوونی رووداوەکان و پرۆسەکەدا ئامانجە ستراتیژیەکانی ئەمریکا روو لە عیراق و روو لە ناوچە چ گۆڕانکاریەکیان بەسەردا دێت. لەم بارەیەوە وا هەستدەکرێ کە هەندی رووداوی هەرە دوایی لەسەر مەیدانی سیاسی لە عیراق بە تایبەتی: 1) چەکدارکردنی خێڵە سوننیەکان (ناسراو بە ڕابوون) کە ژمارەیان ئێستا بە 75 تا 80 هەزار چەکدار مەزندەدەکرێ؛ 2) باشبوونی بەرچاوی باری ئاسایش لە عیراق. ئەم دوو رووداوە

گرنگن وە دەکرێ کاریگەری بخەنە سەر نەخشەی سیاسی و شێوازی بەرێچوونی ڕووداوەکان لەو وڵاتە و شێوەی هەڵسوکەوت و کاردانەوەی ئەمریکا لەم بارەیەوە. هاوکات لەگەڵ ئەم پێشووەچوونانە هەندێ ئاماژە لە ئیدارەی ئەمریکیەوە هەن بە ئاراسیەی ئەوەی کە ئەمریکا "سەقفی سیاسی" ئامانجەکانی لە عیراق دێنێتە خوارەوە و دواجار مەبەستی سەرەکیش لە بوونی لە عیراق وەدەستهێنانی ئاسایش لەو وڵاتە دەبێت. هاوشانی ئەم پێشووەچوونانە، لە ناو سەرکردایەتی کورد لە باشووری کوردستان هەست بە نیگەرانیەک دەکرێ، کە دەکرێ بەشێک لەو نیگەرانیە بگەڕێتەوە بۆ خوێندنەوەی ئەو سەرکردایەتیە بۆ ماهیەتی پەیوەندیەکانی لەگەل ئەمریکاو ئەوی تریشی بۆ ئەو گۆڕانکاریانەی سەر مەیدانی سیاسی لە عیراق کە ئەگەری لێدەکرێ کاریگەری نەرێنی (نێگەتیڤ) لەسەر ئەم پەیوەندیانە دابنێ.

هاوکات ئەو نیگەرانیە لە کاتێکدا دێت کە بەورەوڕوبوونەوەیەکی جددی لە نێوان حکومەتی باشووری کوردستان و حکومەتی بەغدادا هاتۆتە ئاراوە، کە بە بۆچوونی من تەسک کردنەوەی ئەم قەیرانەی کورد لەگەڵ بەغدا لە ڕۆڵی ئەمریکا لە عیراقدا هەڵەیەکی کوشندەیە. راستیەکەی ئەو قەیرانە بەر لە هەر شتێک دەربڕی چەند شتێکە، وەک بۆ نموونە:1) تا رادەیەک هەڵگەڕانەوە یا سڵکردنەوەی لایەنی عەرەبی لە مافەکانی کورد و ئەوەی ئەو لایەنە خۆی زووتر لە شێوەی دەستور و زۆر بەڵگەنامەی تر لە مەڕ چارەسەرکردنی کێشەی کورد لە عیراق ددانی پیداناوە. ئەو چارەنووسەی ماددەی 140ی دەستوری پێگەیشتووە بەڵگەی هەرە بەرچاوە؛ 2) ناڕاستگۆیی سەرکردایەتی کورد لە خوێندنەوە و ناساندنی شتەکان وەکو کە هەن، نەک وەک ئەو سەرکردایەتیە خۆی حەز دەکات، بە خەڵکی کورد. تەنها وەک نموونەی ئەو ناڕاستگۆییە، لە کۆتایی پڕۆسەی نووسینەوەی دەستوور ئەم سەرکردایەتیە بە خەڵکی کوردی ڕاگەیاند کە لە دەستوردا مافی چارەی خۆنووسین بۆ کورد چەسپاوە و هەر کاتێکیش لایەنەکانی تر پاشگەزبوونەوە لە دەستور ئەوا لایەنی کوردی دەتوانێ سوود لە پرەنسیپی مافی چارەی خۆنووسین وەرگرێ؛ بەڵام راستیەکەی ئەوەیە کە نە ئەو مافە لە دەستور بە کورد رەوا بینراوە و نەش بەو ئاسانیەیە کە کورد لە چوارچێوەی ئەو دەستورەدا بتوانێ یا بۆی هەبێ سوود لەم پرەنسیپە وەرگرێ؛ 3) هەر پێداچوونەوەیەک بە پەیوەندیەکانی کورد لەگەڵ ئەمریکا، جا چ ئەو پێداچوونەوەیە یەک لایەن (کورد)ی بێت یا دوو لایەن (ئەمریکا و کورد)، کورت دەهێنێ ئەگەر تەنها باس لە سیاسەتی ئەمریکا لە هەمبەر کورد و بەرژەوەندیەکانی هەردوو لا بکات بەبێ هەڵوەستە وەرگرتن لەسەر مەسەلەیەکی بنچینەیی، کە ئەویش پڕۆژەی دامەزراندنەوەی دەوڵەتی عیراقە. چوونکە

راستیەکەی ئەوەیە کە سەرکردایەتی سیاسی لە باشووری کوردستان لە سەرەتاوە لە چوارچێوەی بانگەشەی ئەوەی خۆی پێی دەبێژێ "یەکێتی ئارەزوومەندانە" بە قوڵایی لە ناو پرۆسەکە بووە، وە هەموو ئەو شتانەی کە کراون لەم چوارچێوەیەدا ئەنجامدراون. بە مانایەکی تر بوونەوە بە بەشێک لە دەوڵەتی عیراق رێک دەربڕی هەر ئەو درووشمەیە (ئۆتۆنۆمی –دواتر فیدراڵی– بۆ کوردستان وە دیموکراسی بۆ عیراق) کە جولانەوەی کورد لە باشووری کوردستان زتار لە پەنجا ساڵە هەڵیگرتووە. کەواتە، بە واتایەکی تر، ناکرێ باس لە پێداچوونەوەی سیاسەتی ئەمریکا لە مەڕ کورد و پرۆسەی سیاسی لە عیراق بکەین بێ ئەوەی پێداچوونەوەیەکی جددیمان بە فەلسەفەی سیاسی خودی جوالانەوەی سیاسی لە باشووری کوردستان کردبێ. ئەو پرسیارەشی کە بە پلەی یەکەم پێویستە لە پرۆسەی پێداچوونەوەیەکی ئەوهادا بکری ئەوەیە: ئایا لایەنی عەرەبی لە عیراق خۆی بەربەست و کۆسپە لەسەر رێگەی گەیشتنی کورد لە عیراق بە مافەکانی یا پەیوەندیەکانی ئەمریکا ئەو کۆسپ و بەربەستە پێکدەهێنن؟

ک.ن.: ئایا ناوەرۆکی ئەم دۆستایەتییە بنەمایەکی ستراتیژی و رەسمیی هەیە، یان تەنها بەرهەمی دیدێکی هاوبەشە بۆ هەندێ لەرووداوەکانی عیراق و رێکەوتی هەندێ بەرژەوەندیی نێوان هەردوو لایە لەعیراق و ناوچەکە؟ ئەم دۆستایەتییە هیچ پابەندبوونێکی ئەخلاقی و ئیلزامی لەبەرامبەر بەرژەوەندییەکانی هەردوولادا تێدایە یان تەنها مواکەبەکردنی کوردە بۆ بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا و خۆگونجاندنە لەگەڵ ویستی ئەم هێزە جیهانییە؟

ب. یاسین: لە راستیدا پەیوەندیەکانی کورد و ئەمریکا نە بە رەسمی پێناسەکراون و نە ناوەرۆک و چوارچێوەی دیاریکراویان هەیە. دەبی ئەوەش بڵێم کە من ماوەیەکی زۆرە یەکی لەو کەسانەم کە گرنگی ئەو پێناسەکردن و بە چوارچێوەکردن و ناوەرۆکپێدانەم جخت کردۆتەوە، هەتتا ئەو جختکردنەوەیە راستەوخۆ کراوە بۆ سەرکردایەتی سیاسی لە باشووری کوردستان.

لە لایەکی ترەوە، ئەم پێناسە و چوارچێوەپێدانە زۆر مومکنتر بوو لە ماوەی 3 – 4 ساڵی رابردوودا تا لە ئێستادا. لە راستیدا لایەنی کوردی دەرفەتێکی گرنگ و زێڕینی لەدەستداوە کە تا ئێستا نەیتوانیوە وا لە ئەمریکیەکان بکا کە لە چوارچێوەیەی لەیەکترگەیشتنێکی رەسمیدا ئەو پەیوەندیانە پێناسە و بە ناوەرۆکبکرێن. بە بۆچوونی خۆم یەک شتی یا رووداوی گرنگ ماوە کە یا ئەوەتا پەیوەندیەکانی کورد لەگەل ئەمریکا دەباتە ئاستێکی نزمتر و خەراپتر یا ئەو پەیوەندیانە زۆر بەرەو باشتر و قوڵتر دەبات وە وادەکات کە ئیتر کورد بتوانێ

داوای پێناسەکردن و بە ناوەڕۆککردنی پەیوەندیەکانی لەگەڵ ئەمریکا بکات؛ نەک هەر ئەوە بەڵکو ئاستی کەسایەتی سیاسی باشووری کوردستان وەسەر بخرێ بۆ ئاستی سەروەری نەتەوەیی یا شتێکی نزیک لەو حاڵەتە وە هەمووی ئەوەش لە هەمان کاتدا لە خزمەتی بەرژەوەندیەکانی ئەمریکاش دابێت. (جێی وەبیرهێنانەوەیە کە ئەم بابەتەم بە شێوەیەکی دوور و درێژتر لە نووسراوێکمدا دەربارەی راپۆرتەکەی بیکەر-هاملتن و هەندێ بۆنەی تر و نووسراوی تردا تاوتوێکردووە).

جا پرسیار ئەوەیە ئایا ئەوە چیە وا دەکات کە پەیوەندیەکانی کورد لەگەڵ ئەمریکا دەباتە ئاستێکی نزمتر و خەراپتر. بە باوەڕی من ئەگەر چ کۆماریەکان یا چ دیمۆکراتەکان حوکمداربن لە واشتون ئەوا لە هەردوو حاڵەتدا پێویستی بوونێکی ستراتیژی ئەمریکای بەرچاو و بەر فراوان لە عیراق (بە باشووری کوردستانەوە) یا تەنها لەو بەشەی کوردستان هەیە. لەم بۆچوونەوە هەموو ئاماژەکان ئەوەمان پێدەڵێن کە ئەمریکا بە ئاقاری بەرهەمهێنانی هاوپەیمانیەکی ستراتیژی لەگەڵ عیراق هەوڵ دەدات. ئا لێرەدایە، جارێکی تر، مەسەلەی سەرکەوتنی پرۆژەی دەوڵەتی عیراق یا سەرنەکەوتنی بە توندی بەرژەوەندیەکانی ئەمریکا پەیوەندیدار دەکەن وە بگرە تێکەڵاو بەیەکتریش دەبن.

بە هەر حاڵ، ئەمریکا تا ئێستاش پابەندە بە یەکبوونی عیراق لەوەش دەچی کە هەروا بەردەوام بێت، بەڵام بە مەرجێک ئەو یەکبوونە لە داهاتووشدا نەکەوێتە دژایەتی لەگەڵ بەرژەوەدیە ستراتیژیەکانی ئەمریکا. بە باوەڕی من هەر کاتێکیش ئەو دژایەتیە دروست بوو ئەوا ئەمریکا لە گۆرانکاریکردن لە ستراتیژیەکەیدا لەم ئاڕاستەیەدا سڵناکاتەوە، هەرچەندە ئەوە کارێکی ئاسانیش نابێت.

لەماوەی ساڵی داهاتوو (2008)دا ئەمریکا دەبێ هەرنەبێ شتێکی گرنگ لە عیراق بەدەستبهێنێ کە ئەویش مسۆگەرکردنی هاوپەیمانییەکی ستراتیژیە لەگەڵ عیراق وە لەوێشدا مسۆگەرکردنی دامەزراندنی هەندێ بنکەی سەربازی لەو وڵاتە؛ هەرچەندە لێرەو لەوێ هەندێ بەرپرسی ئەمریکی بەردەوام ئەوە جختدەکەنەوە کە مەبەستی وڵاتەکەیان دامەزراندنی بنکەی سەربازیی هەمیشەیی نیە لە عیراق. بە بۆچوونی خۆم بۆ فەراهەمکردنی ئەو شتانە (واتە پەیماننامەی ستراتیژی و دانانی بنکەی سەربازی) ئەگەری هەرە بە هێز ئەوەیە کە ئەمریکا زیاتر گوێ لە لایەنی عەرەبی بگرێ وە ئەگەر ئەوەش کرا وە ئەو شتانە بە ڕێگەی "بەغدای عەرەبییەوە" بۆ ئەمریکا فەراهەم بوون ئەوا ترسی ئەوە هەیە ڕۆڵی کورد زۆر

کەم ببێتەوە؛ لەبەر هۆیەکی زۆر ئاشکرا، ئەویش ئەوەیە کە لە مەسەلە ستراتیژی و هاوسەنگیە چارەنووسسازەکاندا عەرەب پارسەنگی بڕیاردەرە.

لە لایەکی ترەوە، هەر وەک لەسەرەوە ئاماژەی پێکرا، دەبێ ئەو ئەگەرەش بە کراوەیی بە جێبهێشترێت کە، بە پێچەوانەی ئەو سیناریۆیەی سەرەوە، پەیوەندیەکانی کورد و ئەمریکا لە داهاتوودا پێناسەو بە ناوەڕۆکبکرێن وە بە ئەگەری زۆریش کەسایەتی سیاسی باشووری کوردستان وەسەر بخرێ بۆ ئاستی سەروەری نەتەوەیی یا ئاشتێک کە نزیک بێت لەو حاڵەتە. دەکرێ ئەم سیناریۆیە زیاتر دەرهاوێشتەی ئەو ئەگەرە بێت کە عیراق، یا ڕاستتر بڵێین لایەنی عەرەبی لە عیراق، ئامادە نەبێ بەو پێیەی کە ئەمریکا دەخوازێ وە لە ڕۆشنایی بەرژەوەندی و داخوازیەکانی ئەمریکادا ئەو هاوپەیمانیە ستراتیژیە مۆر بکات، بە تایبەتیش ڕێگا بە ئەمریکا نەدات کە بنکەی سەربازی بۆ ماوەی دوور و درێژ لە عیراق دابمەزرێنێ. لەو کاتەدا یا ئەوەتا ئەمریکا باسکردن لە ئەلتەرناتیڤی کوردستان دەهێنێتە گۆڕێ بۆ چاوترساندنی لایەنی عەرەبی و فشاربۆهێنانی و بە نەتیجەش قەبوولکردنی ئەو لایەنە بۆ دامەزرانی بنکەی ئەمریکی لە عیراق، یا ئەوەتا وەک ئەلتەرناتیڤێکی ڕاستەقینە و ستراتیژی، دەست بە کوردستانەوە دەگرێ و بنکە لەوێ دادەمەزرێنێ وە بەم مانایەش گۆڕانکاری بنەڕەتی لەمەسەلەی یەکپارچەیی عیراقدا دەکات وە بەم پێیەش دەچێ بەرەو ستراتیژی دوو پارچەیی یا سێ پارچەیی ئەو وڵاتەی کە ئەمڕۆ ناوی عیراقە. ئەوەشی کە گرنگە لەم بارەیەوە ئەوەیە کە نەک هەر ئەمریکا دەبێ کراوەبێ بۆ ئەگەرێکی ئەوها بەڵکو سەرکردایەتی سیاسیش لە باشووری کوردستان دەبێ بە عەقڵی کراوەتر لەم ئەگەرانە بڕوانێ و هەوڵی چارەسەری بۆ کێشە ستراتیژیەکان بدات.

ک.ن.: ئایا سەرکردایەتی کورد چۆن دەڕوانێتە ئەم دۆستایەتییە، تاچەند جێی دڵنیاییە و دەکرێ گرەوی لەسەر بکرێت، ئەی تا چەند دۆستایەتییەکی بێ ئاسۆ و بێ ئایندەیە؟ ئاخۆ لەبنەڕەتدا میکانیزمی بوونی ئەم دۆستایەتییە و مەرجەکانی درێژەکێشانی چییە؟

ب. یاسین: دەکرێ، وە لە ڕاستیدا دەشبوایە، بە پلەی یەکەم ئەم پرسیارە بەرەوڕووی سەرکردایەتی سیاسی بکرێتەوە، بە مەرجێک ئەم سەرکردایەتیە لە وەڵامدا ئەو پەڕی ڕاشکاو و شەفاف بێت!

بە هەر حاڵ، ئەگەر ئێمە لەدەرەوەی تێگەیشتنی سەرکردایەتی هەڵسەنگاندنێکی ئەوها بکەین ئەوا دەتوانین بڵێین دیدی سەرکردایەتی لە مەڕ پەیوەندیەکانی

لەگەڵ ئەمریکا تێکەڵاویەک بووە لە خۆشبینی و نیگەرانی. وە ئەوەی ئەورۆ دەتوانین بیڵێین ئەوەیە کە ئەو خۆشبینیە ئەو بەرهەمەی نەبووە کە پێویست بووە، بەلام ئەو نیگەرانیەش، کە تا رادەیەکی زۆر لە، بۆ نموونە، دیدی سەرۆکی هەرێم خۆی دەربڕیوە ئەو دەرهاوێشتە سیاسیانە پێویستانەی نەبووە کە دەبوایە بیانبێت. ئەو رەدکردنەوەی هەرە دوایشی (واتە هی سەرۆکی هەرێم) بۆ چاوکەوتن بە وەزیری دەرەوەی ئەمریکا (کۆندەلیزا رایس) دەکرێ تا رادەیەکی زۆر دەربڕی ئەو نیگەرانیە بێت. هەر چەندە دووریش نیە بەو شێوەیەی کە رایس ویستویەتی چاوپێکەوتنەکە ئەنجامبدات بە خوێندنەوەی سەرۆکی هەرێم هێمای هەڵوێستەیەکی تازەی ئەمریکای نیگەرانئامێز بووبێت یا ناشایەستە بووبێت بە جێگەوریگەی خۆی وەک سەرۆکی هەرێم. بە هەر حاڵ وا دەزانم لەناو پێکهاتەی سایکۆلۆژی-سیاسی کەسایەتی مەسعود بارزانی-دا هەستکردنی بەردەوام بە تاڵییتی بیرهاتنەوە مێژوویەکەی نسکۆی 1975 لە هەنووکەی سیاسەتدا ئامادەیە. بە مانایەکی تر لە ناو ئەو هەست بە تاڵییتی کردنەدا مێژوو و پرۆسە سیاسیەکان لە هەمان سات و کاتدا دەتوانن یەکتر بگەرنەوە و یەکتر بەهێز بکەن.

لە لایەکی ترەوە لەناو هەستی نیگەرانی لەو پەیوەندیانەدا بەردەوام دوو شت ئامادەییان هەیە: 1) هەوڵ بۆ شاردنەوەی ئەو نیگەرانیە وە هەوڵدان بۆ ئەوەی ئەو نیگەرانیە شۆڕنەبێتەوە ناو جەماوەری کوردستان و یەکانگیر نەبێ لەگەل نارازیبوونەکانی تر کە لە ئاستی "شەقامی کوردیدا" بەدیدەکرێن؛ 2) بە جددی هەوڵ نەدراوە کە ئەم نیگەرانیە بەردەوامە ببێتە هاندەرێک بۆ پێداگرتن لەسەر داخوازی پێناسەکردن و چوارچێوەپێدانی پەیوەندیەکانی ئەمریکا و کورد. ئەوەتا هەر سەرۆکی هەرێم خۆی کاتێ لە سەردانەکەیدا بۆ لای (جۆرج بوش)ی کوڕ دەرفەتی زێڕینی هەبوو بۆ خستنە ڕووی داواکاری بە ئاراستەی پێناسەکردن و بەناوەڕۆککردنی پەیوەندیەکان لەگەل ئەمریکا لە چوارچێوەی بەڵگەنامەیەکی رەسمیدا ئەو دەرفەتە لەدەست دەدات و دەگەڕێتەوە کوردستان بەبێ بەڵگەنامەیەکی رەسمی. لە راستیدا هەر دوای گەڕانەوەی لە ئەمریکا لە ناو پەرلەمان سەرۆکی هەرێم بەرەورووی پرسیاری ئەوە کرایەوە کە ئایا بەڵگەنامەیەکی رەسمی مۆرکراو هەیە لەگەڵ ئەمریکا، سەرۆکی هەرێم لە وەڵامدا بەڵگەنامەیەکی ئەوها زۆر بە پێویست نابینێ.

هەڵبەتە، لە لایەکی ترەوە، هەڵسەنگاندنی پەیوەندیەکان لەگەڵ ئەمریکا (وە بە گشتیش بینینی دیاردە و پرۆسە سیاسیەکان) بە خۆشبینیەکی زۆر و بە زێدەڕۆییەوە دەتوانێ کاریگەری پشتشکێنی هەبێ بۆ بەرژەوەندیەکانی کورد.

باشتر وایە: 1) پەیوەندیەکان وەکو خۆیان کەهەن ببینرێن بەبێ زێدەڕۆییکردن لە خۆشبینی وەکو ئەوەی پەیوەندیەکان وەکو "عەشقیکی" یەکلایەنی ئەکتەرێکی بێهێز (وەکو کورد) بێت بۆ ئەکتەرێکی پڕ هێزی وەک ئەمریکا؛ 2) بەردەوام هەڵسەنگاندنی ئەو پەیوەندیانە و پیداچوونەوەیان بە چاوێکی رخنەگرانە و لە رۆشنایی گۆڕانکاریەکانی سەر مەیدانی عیراق و ناو هاوکێشە ئیقلیمیەکەی، وە بگرە هەندێ جار و لە هەندێ بابەتدا لە هاوکێشە جیهانیەکەشدا؛ 3) گوتاری رەسمی کوردی وەک گوتاری رژێم و بزوتنەوە سیاسیەکانی جیهانی سێهەم (بە جیاوازی ئایدیۆژی دینی و چەپ و نەتەوەیی)، لە رۆشنایی کولتورێکی سیاسی سەقامگیربوودا، زوو پەنا بۆ هۆکاری دەرەوە دەبات (وەک مێتودی روونکردنەوە و تێگەیشتن) وەک ئەوەی ئەو هۆکارە دەرەکیە لە پشت هەموو شکست و نسکۆیەکەوە بێت و وەڵامدەرەوەی هەر پرسیارێک بێت. ئەوەی کە پێویستە سەرکردایەتی کورد هەرچی زووترە بیکات ئەوەیە، بە تایبەتی لە بارودۆخێکی وەک ئەوڕۆی پڕ لە نیگەرانی، خۆی رزگار بکات لەو کولتورە سیاسیە، کە لە راستیدا نابێتە یاریدەدەر لە چارەسەرکردنی هیچ کێشەیەک و وەڵامدەرەوەی راستەقینەی هیچ جۆرە نیگەرانیەک نیە.

لەم رووەوە، دەبێ بە راشکاوانە تر بڵێم کە ئەو تەنگەژانەی کە ئەمرۆ کورد لە باشووری کوردستان بەرەوڕوویان بۆتەوە بەشی هەرە زۆری بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە لایەنی عەرەبی قەبووڵی نیە کورد خاوەن ئیرادەی راستەقینە بێت لەسەر خاکی خۆی و لە مەڕ سەرچاوەکانی دەوڵەمەندی و مەسەلە چارەنووسازەکانی تردا. جا لەم پەیوەستەدا وە بە مانایەکی تر، ئەمریکا تەنها هۆکاریکە لە هۆکارەکان نەک هۆکاری چارەنووسساز و بڕیاردەر لە بنبەستگەیشتنی باری سیاسی کورد لە باشووری کوردستان.

بە واتایەکی تر، کێشەکە لەناو قوڵایی جیهانبینی و فەلسەفەی سیاسی بزاڤی کورد خۆی دایە. هەر بۆ نموونە، سالانێکە لایەنی کوردی، لە سەروی هەموویانەوە سەرۆککۆمار جەلال تالەبانی و سەرۆکی هەرێم مەسعود بارزانی، هەوڵی جددی دەدەن بۆ فەراهەمکردنی ئەوەی پێیدەگوترێ ئاشتەوایی نیشتمانی لە عیراق، بەلام پارادۆکس (موفارەقە) ئەوەیە کە هەر وەختێک ئەو ئاشتەواییە فەراهەم ببێت ئەوا، بە ئەگەری زۆر، لە پرۆسەی بەرهەمهێنانیدا لەسەر حیسابی کۆمەڵێک تەنازولی تری لایەنی کوردی دەبێت وە بە ئەگەری زۆر بە زیانی پەیوەندیەکانی کورد و ئەمریکا تەواو دەبێت، چوونکە کاتێک ئەمریکا هەموو عیراق بەدەستدێنێ، جا ئەو کاتە پێویستی ئەمریکا بە ئەلتەرناتیڤی کوردستان چیە بۆ هاوپەیمانی ستراتیژی و دانانی بنکەی سەربازی لەوێ. لە

راستیدا دەبێ هەر لە ئێستاوە بە نیگەرانی زۆرەوە بیر لە دەرهاوێشتە سیاسیە نێگەتیڤەکانی ئاشتەوایی عیراقی بۆ کورد بکەینەوە وە ئامادەبین دوای بەدەستهاتنی ئەو ئاشتەواییە پەیوەندیەکانی کورد و ئەمریکا بکەونە قۆناغێکی ساردترەوە.

هەر لەم پرسیارەتاندا دەربارەی ئاسۆی پەیوەندیەکانی کورد و ئەمریکا و مەرجەکانی بەردەوامبوونیان، دەکرێ مرۆڤ باس لە کۆمەڵێ ئەگەر بکات. من باوەڕم وایە کە هەندێک لەو شتانەی خسترانە روو لە وەڵامی پێشوودا بە تایبەت بە پەیوەندی لەگەڵ ئەگەرەکانی دوارۆژی پەیوەندیەکانی عیراق و ئەمریکا و ئاراستەی پێشوەچوونی پرۆژەی سیاسی لە عیراق تیشکدەخەنە سەر ئەم پرسیارەشتان. هەڵبەیتە من باوەڕم وایە ئەم پرسیارە و تەوەرەی رۆژنامەکەشتان بە گشتی درەنگ کەوتوون؛ خستنەڕوو و کارکردن لەگەڵیان بە تایبەتی لە ئاستە هەرە بەرزەکانی سیاسەت لە باشووری کوردستان زۆر زووتر پێویست بوون.

بە هەر حاڵ، ئێستا لە ناوجەرگەی پڕۆسە و گۆڕانکریەکاندا، ئەوەی هەستدەکرێ هەندێ شتن کە راستەوخۆ کاردانەوەیان دەبێ لەسەر ئاسۆ و مەرجەکانی پەیوەندیەکانی کورد و ئەمریکا: 1) ئەو گۆرانکاریانەی کە چاوەڕواندەکرێن بەسەر سیاسەتی ئەمریکا دابێن بە پەیوەندی لەگەڵ بابەتی عیراق؛ 2) پڕۆژەی دەوڵەتی عیراق وە پەیوەندیە ستراتیژیەکانی ئەو دەوڵەتە بە ئەمریکاوە کاریگەریەکی چارەنووسسازی لەسەر رەوت و سروشتی پەیوەندیەکانی کورد و ئەمریکا دەبێ: لە چوارچێوەی عیراقێکی یەکگرتوودا بە ئەگەری زۆر پەراوێزی کاریگەری لایەنی کوردی کەم دەبێتەوە وە بۆچوون و هەڵوێستەی لایەنی عەرەبیش، بە ئەگەری زۆر، زێتر لەبەر چاو دەگیرێ لە لایەن ئەمریکیەکانەوە؛ 3) مانەوەی ئەمریکا لە ناوچە بە گشتی، بە باشووری کوردستانیشەوە (هەڵبەتە تا ئێستا وەک پارچەیەک لە عیراق)، خەریکە دەبی بە زەرورەتێکی ستراتیژی (دوور لە خواستە حیزبیەکانی کۆماریەکان یا دیمۆکراتەکان لە پێکهاتەی دەسەڵاتی سیاسی لە ئەمریکا) وە هۆیەکی گرنگی ئەو شتەش، کە دەکەوێتە سەر هۆکارە ستراتیژی و سیاسیەکانی پێشتر (بەر لە کەوتن و راستەوخۆ دوای کەوتنی رژێمی سەددام). گرنگی ئەو زەرورەتە ستراتیژیەش خۆی بە تایبەتی لە چوارچێوەی ئەوەی کە دەتوانین پێیبێژین "کەوانەی قەیران" دەبێنێتەوە. ئەو کەوانەی قەیرانە، کە هەر لە پاکستانەوە بە قولایی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بڵاودەبێتەوە تا دەگاتە ئیسرائیل، کە واتە جگە لە پاکستان، ئەو کەوانەی قەیرانە ئەفغانستان و ئێران و عیراق و سوریا و

لوبنانیش لەخۆ دەگرێ. هەڵبەتە جێگەی پرسیارە کە ئایا تورکیاش لە ناو ئەو کەوانەیە جێگەی دەبێتەوە یا نا.
بە هەر حاڵ، لەناو ئەو کەوانەیەدا کۆمەڵێ شت و دیاردە کۆبوونەتەوە، کە گرنگیە ستراتیژیەکانی ئەو پێکهاتە ژیۆ/سیاسیەی کەوانەکە بەرجەستە دەکەن، وەک بوونی: 1) سەرچاوەی دەوڵەمەندی (بە تایبەتی نەوت)، 2) چەکی کۆکوژ بە تایبەت چەکی ئەتۆمی لە پاکستان وە ئەگەری بوونی پرۆگرامی چەکی لەم جۆرە لە ئێران،3) ئەلقاعیدە و سەرچاوەکانی تری توندڕەوی ئیسلامی، 4) هەندێ ناوچە و خاڵی ستراتیژی زۆر گرنگ، 5) کولتوری کودەتاو کودەتاکاری بە تایبەتی لە حاڵەتی پاکستان و هەوڵی توندڕەوانی ئیسلامی بۆ گەیشتنیان لە ڕێگەی کودەتایەکی سەربازیەوە بە چەکی ئەتۆمی، 6) کۆمەڵێ تەنگەژەی ئاینی و سیاسی و ئیتنی، 7) ترس، وە بە تایبەتی ترسی ئەمریکا، لە زێدەبوونی هێژەمۆنی شیعە (وە بە تایبەتی هی ئێران) لە ناو ئەو کەوانەی قەیرانەدا، 8) کۆمەڵێ هەڕەشە بۆ سەر ئاسایشی ئیسرائیل و بەرژەوەندیەکانی ئەمریکا لە ناو جوگرافیایی ئەو کاوانەیە و دەورووبەریدا... هتد. گومانی تێدا نیە کە ئەم کەوانەیە دەورەی ناوچەی خەلیج و لەوێشدا گرنگترین سەرچاوەکانی بەهەمهێنان و بازاڕی نەوت دەدات وە هەروەها لە باکووریشەوە خۆی لە ناوچەی قۆقازی گرنگ و پڕ لە قەیران دەدات.
ماوەیەکە بە یەکەوەگرێدانی کێشە و دیاردەکانی ناو ئەم کەوانەیەی قەیرانە جێگەی سەرنج و گرنگیپێدانە، لە لایەن سیاسەتکاران و پسپۆڕانەوە، بە هەندێ پێناسەی جیا جیا وە بە سنووردارکردنی جوگرافی جیا جیای ئەو کەوانەیەوە. هەڵبەتە لە دوای 11ی سیپتەمبەری (20021)ەوە وە بە تایبەتی لەماوەی دواییدا لەگەل ڕووداوەکانی پاکستان وە ئەگەری ئەوەی کە هێزێکی ئیسلامی توندرەو وە بگرە نزیک لە ئەلقاعیدەوە لە ڕێگەی کودەتایەکی عەسکەریەوە حوکمڕانی لە پاکستان بگرێتە دەست، ئەم بابەتە بە توندی هاتۆتە پێشەوە. ئەمەو زۆر ئەگەر و کێشەی تر لە چوارچێوەی جوگرافی ئەو کەوانەی قەیرانە بە توندی وە بە شێوەیەکی تازە گرنگی بە عیراق و باشووری کوردستان دەبەخشن. جگە لەمەش ئەگەری پاشەکشەی ئەزموونی دیمۆکراسی وە دواجار گەشەکردنی شێوەیەک لە شێوەکانی حوکمڕانی دیکتاتۆری لە ڕوسیا و تەشەنەبوونی پەیوەندیەکانی ئەو ولاتە لەگەڵ ئەمریکا بە تایبەتی، سەرلەنوێ وە لە دیدێکی تازەی ستراتیژیەوە گرنگی دەداتە ئەم کەوانەی قەیرانە بە تایبەتی، وە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە گشتی. ئا لێرەدایە گرنگی مانەوەی ئەمریکا لە عیراقدا (بە باشووری کوردستانەوە) یا تەنها لە باشووری کوردستان بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ، لە چوارچێوەی "هاوپەیمانیەکی" ستراتیژی و دامەزراندنی هەندێ بنکەی سەربازی.

ک.ن.: ئایا کورد جگە لە ئەمریکا هیچ هێزێکی تری جیهانی هەیە پشتی ببەستێ بۆ پشتیوانیکردن لە ماف و داواکارییە سیاسیەکانی لەعیراقدا؟ ئایا کورد هیچ کارت و خاڵێکی هێزی هەیە کە ئەمریکا پابەند بەو دۆستایەتییە گریمانەکراوەوە بکا کە لەگەڵ کورددا هەیەتی؟ ئایا ئەگەر ئەمریکییەکان دۆستی تری جێی متمانە لەعیراقدا بدۆزنەوە قورسایی سیاسیی کورد بۆ بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا چی لێ بەسەر دێت؟

ب. یاسین: ئەمڕۆ هیچ هێزیک نیە لە جیهان کە تا رادەی بەرەوڕووبوونەوە لەگەڵ عیراق پشتگیری لە کورد بکات، دواجار لەگەڵ کام عیراق کە کورد خۆی لە حوکمڕانیکردنی بەشدارە و سەرۆکەکەشی کوردە. بەڵام هەر وەک لەسەرەوە ئاماژەم پێدا دەکرێ لە بەرەوڕوبونەوەیەکی ئەمریکا لەگەڵ لایەنی عەرەبی لە عیراق وە بە بنبەستگەیشتن لەگەڵ ئەم لایەنە، ئەمریکیەکان پشتگیریەکەیان وەسەربخەن بۆ کورد بۆ هەندی ئاستی سیاسی و ستراتیژی زۆر پێشکەوتووتر لەوەی ئێستا، وەک پێشتر ئاماژەی پێدرا. بەڵام پێویستە ئێمە لە هەمان کاتتدا پرسیاری ئەوە بکەین کە ئایا ئەو پشتگیریە لە وڵاتانی تر بۆ نیە؟ ئایا کێشەکە لە بوونی یا نەبوونی پشگیریە یا لە هەندێ شتی تر دایە؟

بە باوەڕی من جگە لەو شتانەی کە زووتریش زانراون وەکو ئەوەی بۆ نموونە وڵاتان بەرژەوەندی خۆیان لە پشتگیریکردنی کورددا نابیننەوە، بەڵام راستیەکیش ئەوەیە کە لایەنی کوردی لە عیراق خۆی رۆڵێکی گرنگی هەبووە لە کەمبوونەوەی ئەم پشتگیریە. لە راستیدا سەرکردایەتی کوردی لە باشوور ماوەی چوار ساڵ زیاترە هەموو قورسایی خۆی خستۆتە سەر بەغدا و تا رادەیەکی یەکجار زۆر دیپلۆماسی خۆی لە دەرەوە بە تایبەتی لە ئەورووپای رۆژئاوا زۆر کەمکردۆتەوە، بەڵکو دەتوانم بڵێم راشیگرتووە. ئەوە تەنها لە کاتی قەیران و هەستکردنی جددی بە مەترسی پاشەکشەیە، وەکو ئێستا دەیبینین، کە لایەنی کوردی سەرلەنوێ هەست بە گرنگی رۆڵی وڵاتانی تریش، جگە لە ئەمریکا، دەکات. لەمەش زێتر لە ماوەی دوای کەوتنی رژێمی سەددام تا ئێستا لایەنی کوردی بەو سیاسەتەی کە پیادەیکردوە مەسەلەی خۆی لە عیراق بە توندی کردوە بە مەسەلەیەکی ناوخۆیی عیراقی. جا کە کورد خۆی لەو هەموو ماوەیەدا ئەو سیاسەتەی بۆ خۆی هەڵبژاردبێ لایەنەکانی دەرەوە چی دەتوانن بکەن.

جگە لەوەش، هەر لەم سۆنگەیەوە، کێشەی سەرەکی لەوەدایە کە لایەنی عەرەبی رۆژ دوای رۆژ سیاسەتی ئینکارکردنی هەندێ لە مافە گرنگەکانی کورد دووبارە دەکاتەوە. کێشەکە لەوەدایە کە ئەو حاڵەتەی ئەورۆ لە عیراق لە نێوان کورد و

عـەرەب دەرهاوێشتەی راستەوخـۆی سـەرلـەنوێ دامـەزرانـەوەی دەوڵـەتـی عیراقـە. وە هـەروەهـا بـەکارهێنـانی دەسـەڵاتـی هـەمـان ئـەو دەوڵـەتـەیـە لـە لایـەن نوخبـەی دەسـەلاتـداری عـەرەبـی لـە بـەغـدا، کـە لـە مـاوەی زێتـر لـە چـوار سـاڵە کـورد خـۆی رۆڵـی بێووچـانی لـە دامـەزراندنـەوەی بینیـوە، وە بگـرە لـە ڕاسـتیدا بـەبێ هاوکـاری کورد ئەم دەوڵەتە ئەسلەن مومکن نەبوو دابمەزرێتەوە.

ئەوەی بە شێوەیەکی روونتر دەمەوێ بیڵێم ئەوەیە کە کێشەکانی ئەوڕۆ لە عیراق لـە مـەڕ مافـەکـانی کـورد تـا رادەیـەکی زۆر دەرهاوێشتەی ئـەو سیاسـەتـەن کـە ئـەو سـەرکردایـەتیـە کوردیـەی باشـوور خـۆی پیـادەیکـردوە. بـە مانایـەکـی تـر ئـەو گـرێ کویرانـەی، کـە کـورد خـۆی لـە ئـەنجـامی کـاری سیاسـی مـاوەی زیـاتر لـەچـوار سـاڵە بـەشـداری کـردووە لـە بـەرهـەمهێنانیـان، ئـەوڕۆ لـەوەدەچێ جـارێکی تـر چـاوەڕێ بـێ کـە هـەنـدێ هێـزی دەرەکـی بـێن و رۆڵ ببێـنن لـە کردنـەوە و هـەڵـوەشـاندنەوەی ئـەو گرێکوێرانـە. هـەر وەک روونکردنـەوەیـەک (بـەڵام تـەنهـا نموونـەیـەک) بـۆ ئـەو بۆچوونـە، دەتـوانم ئـەنفـال و ژینۆسـایدکردنی کـورد بـە نموونـە بهێنمـەوە. دەسـەڵاتـی کـوردی سـەرکـەوتـوو نـەبـوو لـەوەی بـە یـەک دانـە وشـەش ئامـاژە بـە ئـەنفـال و هـەڵـەبجـە بکـرێ لـە دیباجـەی دەسـتووری هـەمیـشەیـی عیراقـدا، ئـەوە چ جای ئەوەی وا لـە لایـەنی عـەرەبـی لـە عیـراق بکـات کـە قـەبـووڵ بکـات بـە رەسمی دان بـە بـەرپرسـی دەوڵـەتـی عیـراق لـە و ژینۆسـایدەدا بنێـت. لـەمـەش زێتـر هـەر ئـەم دەسـەلاتـە کوردیـە ئـەمڕۆ ئامـادەیـە وزە و دراوێکـی زۆر خـەرج بکـات بـۆ بـە رەسمی ناسـینی ئـەنفـال وەک ژینۆسـاید لـە ئاسـتی جیهانیـدا، کـە ئـەمـەش پارادۆکـسێک (موفارەقە)یەکی تـرە دەکـەوێتە سـەر موفـارەقـەکـانی تـری سیاسـەتـە کوردییـەکـان، یـا راسـتتر بڵێـین موفـارەقـە سیاسـیەکـانی سـەرکردایـەاتـی سیاسـی لـە باشـووری کوردستان.

جـا پرسیـار ئـەوەیـە ئایـا وڵاتـانی جیهـان چـۆن شـتێک بکـەن کـە بـەر لـە هـەر شـتێک ئـەرکـی کـورد خۆیـەتـی بیکـات کـە نـەشـی کـردوە لـە رێگـەی لـەدەسـتدانی دەرفـەتێکـی تـری مێژوویـی، کـە ئـەویـش پرۆسـەی بـەرهـەمهێنـانی دەسـتوور بـوو. بگـرە هـەنـدێک لـە سـەرانـی کـورد دوورتـریش دەچـن و پاسـاو بـۆ ئـەنفالچیـەکـی وەکـو سـوڵتان هاشـم دەهێننەوە وەکو ئـەوەی کـە نـاوبراو "تـەنهـا ئـەرکـی سـەربـازی خـۆی بـەجیگـەیانـدووە" و هیچـی تـر. سـەرانـی کـورد خۆیـان رێگـە بـۆ کـەسێکی وەک تـاریق هاشـمی (جێگـری سەرۆک کۆماری عیراق) کـە، لـە سـەردانـەکـەی بـەر لـە چـەنـد رۆژێـک بـۆ هـەڵـەبجـە، پێ لە هەسـتی بـە کۆمـەڵـی خـەڵکـی ئـەو شـارەو کوردسـتان بنـێ لـە رێگـەی بانگـەشـەی ناڕاسـتەوخـۆی بـووردن لـە گوناهبـارێکی وەک (سـوڵتان هاشـم)ەوە... لـە راسـتیدا جگـە لـە بابـەتـی ئـەنفـال و کێماسـی (کـەموکـوڕی)ەکـانی تـری نـاو دەسـتور دەرهـەق بـە

کورد، لە ناو ئەو دەستورەدا هیچ زەمانەتێک بۆ کورد دەستەبەر نەکراوە بۆ ئەوەی خۆی پێوە بگرێتەوە لە حاڵەتی بەنبەست گەیشتنی بە تەواوەتی پڕۆسەی سیاسی لە عیراق یا لە حاڵەتی پاشەکشێیەکی جددی لەم پڕۆسەیەدا. (دیسان جێگەی ئاماژەیە کە ئەم بابەتەم بە دوور و درێژر لە نووسراوێکدا دەربارەی دەستوور، زۆر زووتر، خستۆتە روو).

لە لایەکی ترەوە، لەو بڕوایەدام کە باشووری کوردستان لە چوارچێوەی گرنگیە ژیۆ-ستراتیژیەکانی رۆژهەلاتی ناوەراست و کەوانەی قەیران وەک حاڵەتێکی تایبەتی دەتوانێ پێگەی خۆی هەبێ بەلام بە مەرجێک پێگەی کوردستان وەک خۆی هەڵسەنگێندرێ نەک وەک ناوچەیەکی وابەستە و بەستراو بە عیراقەوە. هەروەک لە وەلامێکی سەرەوەمدا هەوڵمدا روونی بکەمەوە، ئەگەر باشووری کوردستان وەکو بەشێکی دانەبڕاو لە عیراق مامەڵەی بکرێ لە چوارچێوەی فەراهەمکردنی هاوپەیمانی ستراتیژی لە نێوان عیراق و ئەمریکا ئەوا ئەگەری زۆر هەیە بۆ رازیکردنی لایەنی عەرەبی بۆ هاوپەیمانیەکی ئەوها و دامەزراندنی بنکەی سەربازی لەو ولاتە فشاری زێتر بۆ کورد بهێنرێ و ئەمریکا گوێڕایەڵی داواکاریەکانی لایەنی عەرەبی بێت کە بە باوەڕی خۆم ئەو داواکاریە عەرەبیانە بەشێکیان خۆیان لە فشارهێنانی زیتر روو لە کورد دەبێننەوە بۆ ئەوەی کورد دەستبەرداری هەندێ شتی گرنگ بێت لە بواری مافەکانیدا. بەلام، لە لایەکی ترەوە، ئەگەر لایەنی عەرەبی هەر رازی نەبوو بە هاوپەیمانیەکی ئەوها ئەوا ئەو کاتە دەکرێ ئەمریکا بەتەواوەتی لە کورد نزیکببێتەوە لە چوارچێوەی تەرتیباتێکی ستراتیژی کوردی-ئەمریکی یا هەتتا بگرە کوردی-ئەمریکی-تورکیدا...

دەربارەی بەشی هەرە دوایی پرسیارەکەتان من باوەرم وایە کە جێگەی خۆیەتی کە لایەنی کوردی ترسێک و نیگەرانیەکی زۆر جددی هەبێت لە ئەگەری ئەوەی کە لە ئاکامی مسۆگەرکردنی هەندی دۆستی تری بە کەڵک لە ناو عەرەبدا ئەمریکا دەسبەرداری کورد ببێت. دیارە ئەم ئەگەرە لە جێگایەکی تری ئەم گفتوگۆیەدا باسی لێوەکراوە. بە هەر حاڵ ئەگەر شتێکی ئەوهاش رووبدات، یا هەتتا لە کاتی باسکردن لە ئەگەرێکی ئەوها، پێویست ناکات هەر زوو ئەمریکا بخرێتە خانەی "خیانەتکاری" لە کورد، بەڵکو ئەوە کورد خۆیەتی کە رازیبوو بە ناوی "یەکیێتی ئارەزوونەدانەوە" خۆی خستە ناو پڕۆژەی زیندووکردنەوەی عیراق. بە مانایەکی تر، کاتێک ئەگەرێکی ئەوها بوو بە راستییەکی سیاسی، ئەوا کورد بە پلەی یەکەم لە پڕۆژەی برایەتیەکەی لەگەڵ عەرەبدا (تۆ بڵێ دەوڵەتی بەیەکەوە ژیانی عیراق) شکست دەهێنێ ئەوجا بە رادەی دووەم پەیوەندیەکانی کورد و

ئـەمریکـا. لـە راسـتیدا ئـەو رۆڵــی هاوسـەنگی راگرتنـەی کـە هـەرنـەبێ بـەشـێک لـە سـەرکردایـەتــی سیاسـی باشـووری کوردسـتان هـەر لـە سـەرەتـاوە بـە خۆشـبینیەوە تـەماشـای کـردوە، دەکـرێ هـەمـان ئـەو هاوسـەنگیـە لـە کـاتی بـەدەسـتهانیدا لـەسـەر حیسابی بەرەژەوەندیە هەرە باڵاکانی کورد بێت، بەڵکو پشتشکێنیش بێت.

بـە هـەر حـاڵ چـەنـد کارتێـک هـەن کـە تـا ئێـستا لـە لایـەن سـەرکـردەی سیاسـی لـە باشـووری کوردسـتانەوە بـەکـار نـەهـاتوون و لــە ململانــێ سیاسـیەکانـدا سـوودیان لێــوەرنــەگیــراوە، لـــەمانــەش: 1) پیــشاندانی و روونکردنـــەوەی نـــرخ و بـــەهـــای راستەقینـە و چـارەنووسـسازانەی ئـەو رۆڵـی هاوسـەنگیە بـە لایـەنـەکـان، بـە تایبـەتـی لایـەنـی ئـەمریکـی؛ بـەو مانایـەی کـە نـە ئاشـتەوایی نیـشتمانی و نـە دامـەزراندنـەوەی دەوڵـەتـی عیـراقیش بـەبـێ رۆڵـی چالاکانـەی کـورد فـەراهـەمـدەبـن. ئـەم پیشاندانی نـرخ و بـەهایـە بـە زۆر شـێوە دەکـرا، تـەنهـا بـۆ نموونـە لـە رێگـەی ئـەوەی لـە زانـستە سیاسیەکـان پێـی دەگـوترێ "قـەیرانـی خـەلـلاق"...هتـد. نـەک هـەر ئـەوە لـە راسـتیدا ئـەو سـەرکردایـەتیـە نـەیتوانیـووە بـەهـای راسـتەقینـەی ئـەو رۆڵـە هـەسـتیارەی کـورد لـە هاوسـەنگی سیاسـی لـە عیراقـدا بـە لایـەنـی عـەرەبـی وە هـەتتـا بـە رای گـشتی کوردستانیش بگەیێنـێ. کـاتێ دەڵـێم هـەسـتیار مـەبـەسـتم بـە تایبـەتـی ئـەوەیـە کـە ئـەم رۆڵــە دەکــرێ ئاکــامی نێگــەتیڤانــەی لێبکــەوێتــەوە بــۆ کــورد ئــەگــەر شــتەکــان بــە ئاقـارێکی دژ بـە حـەزی کـورددا رۆیـشتن. بـە تایبـەتـی بـۆ خـەڵکـی کـورد دەبـێ روونبکرایـەتـەوە کـە رۆڵـی هاوسـەنگی بینـین دەکـرێ بـە ئاکـامێکی ترسـناک و بـاجێکی قـورس بـۆ کـورد تـەواو ببـێ: ئـەمـەش، بـۆ نموونـە، لـە کـاتی بنبـەسـت و پاشـەکشەی جـددی لـە پرۆسـەی سیاسیدا؛ 2) کـارتێکی تـری سیاسـی سـوودوەرگرتنـی راستەقینـەیـە لـە ئیرادەی خـەلکی کوردسـتان، نـەک بـەکـاربردنی ئـەو ئیـرادەیـە لـە هـەنـدێ موزایـەوەی سیاسـی. لـە راسـتیدا نـەک هـەر ئـەو سـوودە راسـتەقینـەیـە وەرنەگیـراوە بـەڵکو بگـرە ئـەو ئیرادەیـە بـۆ بـەرهـەمهێنـانی هـەنـدی هـەڵـەی مێژوویـی گـەورەش بـەکارهـاتوون. جگـە لـەوەش سـەرانـی کـورد، جـا بـە هـەر هۆیـەک بێـت، رۆڵــی گرنگیــان هــەبــوو لــە شکــستهێنانی بزاڤێکــی جــەمــاوەری وەک ریفرانــدەم کــە دەکـرا دواجـار کـارتیکی یـاریکردنی زۆر بـەهیـز بوایـە بـۆ باشـوور لـە گـەمـەکـانی سـەر مەیدانی سیاسـی لـە عیـراق و پـەیـوەندیـەکـانی کورد لـەگـەل ئـەمریکـا و سـەنگی کـورد لە هاوکیشە جیهانیـە پـەیـوەندیدارەکانـدا. بـە بۆچـوونی خـۆم لـە حاڵـەتـی بـەربـەسـت لە پرۆسە سیاسیەکانـدا دیـسان ئـەگـەری ئـەوە بـە هێـز دەبیـنم کـە ئـەو سـەرکردایـەتیـە پێویـستی بـەوە بیت بگـەڕێتـەوە بـۆ هـەمـان ئـەو ئیـرادەیـە کـە لـە بزاڤی ریفرانـدەمـدا خـۆی دەربـڕێ، ئـەو ریفرانـدەمـەی کـە سـەرکردایـەتـی کـورد خـۆی بـەرپرسـیەکـی زۆری دەکەوێتە سەر لە شکستهێنانی (ئەوەش وەک موفارەقەیەکی تری سیاسی).

ک.ن.: ئایا ئەگەری ئەوە هەیە ئەمریکییەکان رۆژێک پشت لەکورد و دۆستایەتیکردنی بکەن؟ ئایا لەچ دۆخێکدا ئەو پشتێکردنە روودەدات ؟ پلانی کورد چییە بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ئەو جۆرە ئەگەرانەدا ؟ ئایا کورد حسابی بۆ ئەو ئەگەرە کردووە کە دەشێت ئەمریکییەکان، لەبەر هەر هۆیەک بێت، پێویستبوونیان بەدۆستایەتیکردنی کوردی عیراق پاشەکشەبکات؟ ئایا بۆ ئەوەی بەرچاوی روونتر بێت لەسیاسەتکردندا، سەرکردایەتیی کورد پێویستی بەساغکردنەوەی حەقیقەتی پەیوەندیی خۆی لەگەڵ ئەمریکادا نییە؟ ئایا پێویستی بەوە نییە دۆستایەتییەکەی بباتە ئاستێکی ستراتیژی و لەوەش بکۆڵێتەوە کە چۆن دەیباتە ئاستی ستراتیژییەوە و بەچ شێوەیەک؟

ب. یاسین: وەک پێشتر ئاماژەم پێدا، لەیەکگەیشتنێکی عەرەبی–ئەمریکی لە پێناو فەراهەمکردنی هاوپەیمانییەکی عیراقی–ئەمریکی دەکرێ ببێتە هۆی پەراوێزکردنی لایەنی کوردی لە عیراق.

لەو باوەڕەدام کە لایەنی عەرەبی ئەم دەرفەتە بەکاردەهێنێ بۆ سەپاندنی تەنازولی زیاتر لە لایەن کوردەوە. ئەگەری ئەوە هەیە کە ئەگەر لایەنی عەرەبی دژایەتی نەکرد بەڵکو بە ئاسانی هەڵوێستی ئەرێنی (پۆزەتیڤ) لە دامەزراندنی بنکەی سەربازی ئەمریکی هەمیشەیی لە عیراق پیشاندا، ئەوا بە ئەگەری زۆر ئەمریکییەکان ئەو کاتە کەمتر هەست بکەن بە پێویستی لایەنگری لایەنی کوردی بۆیان. تەنها پێچەوانەی ئەو حاڵەتە، کە ئەویش رەفزکردنی لایەنی عەرەبییە بۆ قەبووڵکردنی داخوازییەکانی ئەمریکا لە هاوپەیمانییەکی ستراتیژی و دانانی بنکەی سەربازی لە عیراق، دەتوانی کارتی مناوەرەی کوردی بەهێز بکات. لە حاڵەتی یەکەمدا چاوەڕوان ناکرێ ئەمریکا خۆببەستێتەوە بە هەندێ لایەنی ئەخلاقی پەیوەندییەکان لە مەڕ پەیوەندییەکانی لەگەڵ کورد. دواجار ریکۆردی ئەمریکا پڕە لە ئەزموونی پشتکردن لە دۆستەکانی لە سات و کاتێکی تایبەتدا. بە گشتی هەرچی باری ئارامی و ئاسایش لە عیراق بەرەو باشبوون بڕوا و لایەنی عەرەبی بە سوننە و شیعەوە تێگەیشتنیان هەبوو بۆ داواکارییەکانی ئەمریکا، ئەوا بە ئەگەری زۆر لەم پەیوەندییەدا پۆزیسیۆنی لایەنی کوردی بەرەو لاوازی دەڕوا؛ بەڵام پێچەوانەی هاوکێشە، بە هەردوو پێکهاتەکانی، دیسان ئەگەرێکی تری بەهێزە.

لەوەدەچێ، بەرامبەر ئەو ئەگەرانە سەرکردایەتی کورد هیچ پلانێکی توکمەی نەبێ، لەگەل ئەوەشدا، لێرەو لەوێ، لە ئاستی سەرکدایەتیدا بە شێوەیەک یا شێوەیەکی تر هەندێ هێما و بیروبۆچوون لەو ئاراستەیەدا دێنە دەنگ کە هەڵقوڵاوی هەندێ نیگەرانین. لە راستیدا خۆم یەکی لەو کەسانە بووم کە هەر

زوو گرنگی بوونی پلانێکی ئەلتەرناتیڤ (پلانی ب)م جختکردۆتەوە. بەڵام لەوەدەچێ کە سەرکردایەتی سیاسی، چونکە ئەسیری هەندێ بیروبۆچوونە کە گرنگترینیان باوەڕبوونە بەوەی کە عیراقی دوای سەددام "عیراقی عیراقێکی دیمۆکرتی و فیدرالی" دەبێت، وە ناشخوازێ تەسەوور بکا کە ئەم شتە وەدەستهێنانی مومکین نیە یا هەتتا لە قۆناغێکدا ئەم پڕۆسەیە بە بنبەستێکی راستەقینە دەگات ناخوازێ بیر لە (پلانێک بە ناوی پلانی ب) بکاتەوە. بە مانایەکی تر ئەم باوەڕبوونە بە عیراقی دیمۆکراتی و فیدرالی رێگری سەرەکی بووە لە بەردەم هەر ئەو سەرکدایەتیە بە ئاراستەی بیرکردنەوە لە هەندێ ئەگەری زۆر نەرێنی لەو پڕۆسەیەدا، لەو ئەگەرانەش شکستی بە تەواوەتی ئەو پڕۆسەیە. بە باوەڕی من لەوەش خەرابتر ئەوەیە کە هەر ئەو سەرکردایەتیە لە سەرەتای پڕۆسەکەوە بە بڕیاری خۆی، وە بە دەنگدانی بەشی زۆر لە خەڵکی باشووری کوردستان بۆ ئەو بڕیارە، کوردی کرد بە ئەسیری پڕۆسەیەک کە لە باشترین حاڵەتدا ئەگەری بە بنبەستگەیشتنی بە تەواوەتی لە ئارادایە. ئەو ئەسیرکردنەش، تەنها بۆ نموونە، لە رێگەی قەبووڵکردنی هەڵپساردن و بە دواخستنی چەند مەسەلەیەکی گرنگ و چارەنووسساز بووە، لەوانەش مەسەلەی گەڕانەوەی، کەم یا زۆر، 3/1 خاکی کوردستان لەوانەش شار و ناوچەی کەرکوک. لە راستیدا خەسلەتی ئەو ناوچانە لە ناوچەی کوردستانی دابڕاو گۆڕدراوە بە ناوچەی (ململانێ – موتەنازەع عەلەیها) لە گوتاری سیاسی کوردیدا، واتە ئەم ناوچانە، بە پێی ئەم جۆرە گوتارە دەکرێ کوردی بن وە دەکرێ عەرەبیش بن!

ئێستاش کێشەکە لەوەدانیە کە چوار ساڵ بەس نەبوو بۆ جێبەجێکردنی مادەی 140 بەڵکو لەوەدا بوو کە نیەتێکی پاک لە لایەنی عەرەبیەوە نەبوو بۆ جێبەجێکردنی ئەو مادەیە. ئێستاش سەرکردایەتی سیاسی هەڵەیەکی گەورەتر دەکات کاتی بەبێ زەمانەت قەبووڵ دەکات ماوەکە 6 مانگ درێژ بکاتەوە؛ ئەوەی بە زیاتر لە چوار سال جێبەجێنەکرێ چۆن لە زەمەنێک و هەلومەرجێکی تردا، کە لەوەدەچی پۆزیسیۆنی سیاسی کورد لەو زەمەنەدا لاوازتر بووبێ، بە شەش مانگ جێبەجێبکرێ. بە باوەری من باری ئێستەی کورد زێتر لە باری کورد لە عیراق لە سەرەتای ساڵی 1974 دەچێ، کاتێ کە دانوساندن لەگەڵ حکومەتی ئەو کاتەی بەعس گەیشتە بنبەست، کە هەر لەوێشدا مەسەلەی کەرکوک یەکی بوو لە مەسەلە سەرەکیەکان!

پرسیارتان دەربارەی "ساغکردنەوەی" پەیوەندیەکان لەگەل ئەمریکا جێگەی خۆیەتی، بەڵام ئەگەر ئێستا سەرکردایەتی هەوڵێکی ئەوهاش بدات بە ئەگەری

زۆر سەرکەوتوو نابێت: ئەو زەمەنە بەسەر چوو کە تیایدا لایەنی کوردی ئاسانتر دەیتوانی داوای ئەوە لە ئەمریکا بکات کە پەیوەندیەکان لە چوارچێوەو چمکێکی دیاریکراودا بخەملێنرێن.

دۆستایەتی کورد لە عیراق لە گەڵ ئەمریکا ناچێتە ئاستێکی ستراتیژیەوە لەمڕۆ بەدواوە لە چوارچێوەی عیراقێکی یەکبوودا. تەنها لە یەک حاڵەتدا ئەویش بێهیوابوونی ئەمریکیەکانە لە لایەنی عەرەبی لە عیراق یا لە پڕۆژەی دەوڵەتی عیراق بە تەواوەتی. بە مانایەکی تر هەر چەند پڕۆسەی سیاسی لە دامەزرانەوەی عیراق بەرەو پێش بڕوا و لایەنی عەرەبیش هاوتەریب دژایەتی لە مانەوەی ستراتیژیانەی ئەمریکا دەرنەبڕن، بەڵکو یارمەتیدەر بن، ئەوا سەنگی کورد بە ئەگەری زۆر بەرەو کەمی دەروات لە هاوکێشە سیاسیەکاندا. لە ڕاستیدا پێشوەچوونێکی ئەوها ڕێک سیاسەتی بریتانیەکانمان لە مامەڵەکردنی کورد و لایەنی عەرەبی لە عیراق لە ماوەی 1920–1958 وەبیردەخاتەوە. ئەو پەیوەندیەیانەی کە زووتر بە لەیەکگەیشتنێک لە ساڵی 1918 لە نێوان بریتانیەکان و شێخ مەحمودی حەفید کە دواتریش بە بڕیاری دامەزراندنی مەملەکەتێک لە ژێر بەڕیوەبەرایەتی شێخ دەستپێکرد، دواتر هەر زوو بە پەراوێزکردنی کورد بۆ ڕاگرتنی دڵی عەرەب لە عیراق تەواو بوو (بە سەرنجێکی گرنگیشەوە: ئەو کاتە لە دامەزرانی عیراق، لە چوارچێوەی خواست و سیاسەتی بریتانیا کورد ڕۆڵی پارسەنگی بینی یا ڕاستتر بڵێین ئەو ڕۆڵەی پێبینرا لە هاوسەنگی ئیتنی و سیاسی عیراقدا، بەڵام لە عیراقی دوای سەددام، کورد کەم یا زۆر خۆی ئەو ڕۆڵی هاوسەنگییەی بۆخۆی هەڵبژارد لە چوارچێوەی ئەوەی پێیدەگوترێ یەکێتی ئارەزوومەنە).

دەبێ ئەوەشمان لەبیر نەچێتەوە، بەڵکو دەبێ ئەوە جختیشبکرێتەوە، کە هەر ئەو دەستورەی کە کورد خۆی پێی ڕازیبووە، ڕێگە نادات بە هەرێمی کوردستان کە بکەوێتە پەیوەندی ستراتیژیەوە لەگەڵ ولاتانی دەرەوە؛ ئەمە دەکەوێتە خانەی سیاسەتی دەرەوە و بڕیارە چارەنووسسازەکانی پەیوەندیدار بە بەرژەوەندیە بالاکان و ئاسایشی نەتەوەیی دەولەتی عیراقەوە. بەو مانایەش هەر ڕۆژێک لە پێشوەچوون لە بەهێزبوونی حکومەتی مەرکەزی لە بەغدا بە مانای کەمبوونەوەی پەراوێزی سیاسی کورد دێت لە بەستنی پەیمانی ستراتیژی لەگەل ئەمریکا. بە واتایەکی تر، نەک هەر خواست یا نەخواستی ئەمریکا و کورد لە بەستنی پەیوەندی ستراتیژی لەگەڵ یەکتردا تەنها کێشە و مەسەلەیە، بەڵکو دەستور و ئەگەری زێتر بەهێزبوونی بەغدا کێشەی سەرەکین لە بەردەم گەشەکردن و وەسەرخستنی پەیوەندیەکانی ئەمریکا و کورد (لە عیراق). واتە ئەو

شتەی کە دەبێ گۆڕانکاری بەسەردا بێت نەک هەر هەڵوێستەی کورد و ئەمریکایە لەم پەیوەستەدا بەڵکو گۆڕانکاری بنەڕەتیە لە هەڵوەستەی لایەنەکان لە پڕۆسەی سیاسی لە عیراق وە هەروەها لە ڕەوت و چارەنووسی خودی ئەم پڕۆسەیە.

----

* هەموو پڕڕەنگ (تۆخکردن)ێکی ناو ئەو دیمانەیە بە مەبەستی جختکردنەوە هاتووە.